տերի գործողութիւնները քննել, բայց երիտասարդ փիրմանը հէնց որ Փոքր-Ասիայի հողի վրա ոտք կոխեց, իսկոյն սկսեց ամենքին հարցնել, ամենքից հաշիւներ պահանջելով և ոչոքի վրա ուշադրութիւն չը դարձնելով։ Երիտասարդ օֆիցերի հնարագէտ գործողութիւնը նրանով վերջացաւ, որ Հայաստանի մէջ եղած վարչական և զինուորական բոլոր անձինքը, գիտենալով իրանց յանցանքները, «խիստ քննիչի» գրպանները ոսկով լցրին և նա ուղևորվեցաւ Կ. Պոլիս տանելով իր հետ զրպարտ մի թղթուն իրան ընծայած արաբական ձիաներ։ Այսպիսի նշանակութիւն ունի թիւրքերին տրածը «միջոցներ ընդունել չարագործութիւնների առաջն առնելու համար»։

Սայիդ փաշայի մասին տարածված այն կարծիքը, որ նա քրիստոնեաներին տանջող է, նա արդարացրեց իր առաջին կարգադրութիւններով։ Այսպէս նահանգապետ Մուստաֆա-փաշա ստացաւ հետևեալ հրահանգը, որ չափազանց գաղտնի էր, բայց մի քանի բոպուում ամենքին յայտնի եղաւ, «Ներերի արիւնութիւնը անգոր անելու համար, գրում է Սայիդ-փաշա, հարկաւոր է նրանց արիւնոտ ոսկոր ցոյց տա, բայց նրանցից ոչ մէկին չը տալ կրծելու համար։ Երբ բոլորի հանգիստութիւնը կը հաստատի, պէտք է ոսկորը այնպէս գցել, որ ինչքան կարելի է շատ կռիվ լինի»։ Այսպիսի անմարդկային համարձակութիւնից յետոյ, այժմեան կառավարութեան առաջնորդը սկսում է մանրամասնաբար մտածել, թէ ինչպէս պէտք է վարվել քրիստոնէական գանգատ գուսանութիւնների առաջնորդների հետ։ Պէտք է յոյս տալ ամենքին առանձին առանձին, տված է հրահանգների մէջ, սուլթանի ողորմութեան վրա և ամենքին սպասել տալ։ Իսկ եթէ գանգատ գուսանութիւններ մի անգամ հետ մնացող առաջնորդների մէջ հանդիպուել իւն կը լինի, պէտք է նրանց անմիջապէս անթաղ անելու համար ամենայարմար առիթ տալ։

Մեծ վեզիրի ուղարկած հրահանգները տուին իրանց պտուղները։ Հայ-կաթոլիկների եպիսկոպոս Սուքիասեանս, նահանգապետից խրատված, յանկարծ ընդհատեց իր բարեկամութիւնը հայ-լուսաւորչականների առաջնորդ Օրմանեան եպիսկոպոսի հետ և բողոքեց նահանգապետին այն իրողութեան դէմ, որ Կ. Պոլսից Օրմանեանին գլխաւորութեան իրաւունք էր տուած։ Երկու եպիսկոպոսների հօտերը քիչ էր մնում մի ահագին անկարգութիւն սկսէին, բայց Օրմանեան եպիսկոպոսը ներկայացա բոլոր գանգատներ հայերին, համաձայնվելով ամենկերպ «ստորանալ», միայն թէ այդ ստորութեան «ազգիրը չարիք» չը լինի։ Թիւրքերի հէնարը նրանով վերջացաւ, որ երկու եպիսկոպոսների համբարիշտներ և գծրձեալ բարեկամ մնացին։

Զը նայելով Սայիդ-փաշայի և նրա նամակների բոլոր խոստմանութիւններին, չը նայելով թիւրքերի ջանքերին, որ զորձ են գտնում ժամանակի այժմեան ընդդիմամարտ հաւատարմութեան, այնու ամենայնիւ մահմեդականների արտօնութեանը քրիստոնէական նահանգների մէջ վիճակված է անհետանալ։ Արդէն իրանք թիւրքերը այդ բանը զգում են և զգուշութեամբ պատրաստվում են նամ (Դամասկոս) ուղևորվելու համար։

Վանի ռուսաց հիւպատոս գնդապետ Կամարականին սպասում են այսօր, այսօր, կամ վաղ։ Նա կանչված է պ. Նօվիկովից և ուղևորվում է Կ. Պոլիս։ Մեծ ազգում են, որ Կամարականին մի այլ, աւելի բարձր պաշտօն կը տրվի Հայաստանի մէջ։ Այսպիսի փոփոխութիւնը շատ լաւ ապաւորութիւն կը գործէ ոչ թէ միայն տեղացի քրիստոնեաների, այլ և մահմեդականների վրա, որոնք չափազանց լաւ կարծիքի են երդրում պոլիցիմէ յատերի մասին, որ այդ պաշտօնը կատարում էր, երբ ռուսները դեռ չէին հեռացել։

Վանից ստացված լուրերը կորցրին իրանց երկդիմի բնաւորութիւնը. չափազանց խիստ բնակեցրած և բնութեան պարգևներով առատհարուստ Վասպուրականի նահանգը ապատամբված է։ Ապատամբների հետ միանում են Դիարբեքիրից և այլ նահանգներից եկած ոյժերը։ Իսկ Սայիդ փաշա իր հրամանների մէջ անդադար խօսում է սուլթանի «ապազայ ողորմութիւնների» մասին։ Քրիստոնեաները չեն սպասում այդ ողորմութիւններին և կամենում են ուրիշ միջոցներով ձեռք բերել իրանց իրաւունքները։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Փարիզից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետևեալը սեպտեմբերի 25-ից։ Բերլինի Սէն-Իլերի արտաքին գործերի մինիստր Նշանակիլը ապացուցանում է, որ Ֆրանսիայի քաղաքականութիւնը Եւրոպայի մէջ կատարելապէս խաղաղասէր կը լինի։ Հասարակութիւնը այդ է պահանջում կառավարութիւնից և Գամբետայի բարեկամներն էլ պնդում են, որ պատգամաւորների ժողովի նախագահը նոյն բանն է ցանկանում։ Նոր մինիստրի ուղարկած շրջաբերականը Ֆրանսիայի ներկայացուցիչներին ապացուցից այդ խաղաղասէր քաղաքականութիւնը։ Գամբետայի բարեկամները պնդում են, որ Ֆրէյցինէի հրաժարականի պատճառը արտաքին քաղաքականութեան հարցերը չէին։ Այսպիսի ժամանակ, երբ Ֆրանսիական դիպլոմատիան պէտք է զգուշութեամբ վարվի, Բարտելեմի Սէն Իլեր շատ յարմար մինիստր է, որովհետև նա չափազանց զգոյշ է և ձիշտ հայացք ունի գործի վրա։ Սա Թիերի կատարեալ պատկերն է։ Դուցէ Բարտելեմի Սէն-Իլեր համակրում էլ է յոյներին, բայց նա այնպիսի մարդ է, որ իր անձնական զգացմունքները երբէք չի խառնի երկրի ընդհանուր քաղաքականութեան հետ։ Գերմանական լրագիրների մէջ տարածված նոր մինիստրի մի քանի նամակները, որոնց նա գրել է, «Deutsche Revue» ամսագրի խմբագրին։ Այդ նամակների մէջ մինիստրը ասում է, որ արևելեան հարցի մէջ, Ռուսաստանի վերաբերութեամբ, Աւստրիայի, Անգլիայի և Ֆրանսիայի շահերը միատեսակ են։ Նա ճանաչում է աւստրո-գերմանական համաձայնութիւնը և նրան խաղաղութեան գրաւական է համարում։ Ֆրանսիան պէտք է բարեկամական յարաբերութիւններ ունենայ Անգլիայի հետ, բայց ամենից առաջ նա պէտք է իր շահերը ի նկատի առնէ։

Փարիզից Բերլինի մէջ հրատարակվող «National Zeitung» լրագրին հեռագրում են սեպտեմբերի 0-ից։ Զը նայելով, որ պաշտօնապէս հերքվում է, բայց ես հաստատ աղբիւրներից տեղեկացայ, որ պապական նունցիատուրը հրաման է ստացել հեռանալ Փարիզից, եթէ Ֆրանսիական կառավարութիւնը զարձեալ կը գործադրի սոցիալական միջոցներ հոգևոր միաբանութիւնների դէմ։ Շուտով կը սկսեն գործադրել մարդի հրամանները, կը սկսեն փակել այն եկեղեցիները, որոնք արգելված միաբանութիւններին են պատկանում։ Իսկ այդ միաբանութիւնների օտարազգեստակ անդամները կարտաքսվեն Ֆրանսիայից։

Փարիզից «Köln Zeitg» լրագրին սեպտեմբերի 30-ից գրում են։ Ներերի գործերի մինիստր Կոնստան հոկտեմբերի 4-ին կը հասնի Փարիզ, որպէս զի այդ ամսի 5-ին ներկայ լինի մինիստրների խորհուրդին։ Մինիստրների խորհուրդի մէջ կը քննվեն այն միջոցները, որոնք պէտք է գործադրվեն արգելված միաբանութիւնների դէմ։ Ներերի գործերի մինիստրութեան մէջ այսօր հաւաքվել էին տաս պրեֆեկտներ, որպէս զի մինիստրից հրահանգներ ստանան մարտի հրամանների վերաբերութեամբ։

ՉԵՐՆՕԳՈՐԻԱ

Բաղուզայից «Polit Corresp» լրագրին գրում են սեպտեմբերի 22-ից հետևեալը։ Այստեղ ապրող մեծ պետութեան հիւպատոսներից մէկը, որ վաղուց վայելում է ՀերՆօգորիական իշխան Նիկոլայի բարեկամութիւնը, նորերումս ՀերՆօգորիական զորքերի հրամանատար Բօժօ Պետրովիչից մի նամակ ստացաւ, որի մէջ նկարագրված է ՀերՆօգորիական իշխանի քաղաքականութիւնը։ Այդ նամակից երևում են այն շարժառիթները, որոնք դրդում էին արքանցիներին թափ գերազանցող ՀերՆօգորիական զորքերին չը պատերազմել Նրանց հետ։ Բօժօ Պետրովիչ վաղուց խորհուրդ էր տալիս իշխանին, որ նա հրաժայի իր զորքերին յարձակվել պարանցիների վրա, որպէս զի այս վերջիններս ժամանակ չունենան ամրանալու համար։ Բայց իշխանը միշտ մերժում էր յարձակողական գործողութիւնները, ասելով, որ մտադիր է գեռ հա բոլոր միջոցները գործ դնել Դուլցինիոն խաղաղ ճանապարհով զրաւելու համար, որպէս զի մի կողմից ՀերՆօգորիան պատերազմի մէջ մարդիկ չը կորցնի և միւս կողմից հեշտութեամբ հանդուսանան չափազանց զրգռված արքանցիները և ՀերՆօգորիայի բարեկամ դառնան»։ Արքանցիները, ասում է իշխանը, աւելի սարբարդ են, քան թէ մենք եղել ենք մի ժամանակ։ Վաղ թէ ուշ նրանք մեր հպատակներ կը դառնան, ուրեմն հարկաւոր չէ նրանց կոտորել։ Իշխանը կամենում է արքանցիների ընդդիմադրութիւնը անգոր անել միայնալ Նաստորի օգնութեամբ և նրա զորքերը առժամանակ պահպանում են ՀերՆօգորիական սահմանները։ Պատերազմ սկսելու ժամանակը և ձևը հանգամանքներից է կախված։ Ցիշեալ նամակից երևում է, որ իշխանը հաստատում մարդկերանց միջնորդութեամբ, առաջարկելով արքանցիներին ընդարձակ արտօնութիւններ, մտադիր է անգոր դարձնել արքանցիների ընդդիմադրութիւնը, կամ գոնէ նրանց թիւը փոքրացնել։ Իշխան Նիկոլայի այդպիսի քաղաքականութիւնը բաւական օգուտներ տուից վերջին պատերազմի ժամանակ։ Օրինակ, իշխան Նիկոլային աջողվեցաւ իր կողմը դարձնել քաջ միրդիտներին։ Պատերազմից սարսափած միրդիտները կամենում էին փախչել, իսկ իշխանը առաջարկեց նրանց իր երկրի հիւրընկալութիւնը։ Այդ առաջարկութենից օգուտ քաղեցին մի քանի հարիւր միրդիտ ընտանիքներ։ Իշխանը հրամայեց նրանց պաշարեղէն և փող բաժանել և այդպիսով— ՀերՆօգորիայի պետական գանձարանը 800,000 ֆրանկ պարտքի տակ ընկաւ, որ վերջը Պետերբուրգից վճարեցին։ Այդ պատճառով միրդիտները ՀերՆօգորիայի կուսակիցներ դարձան և նորերումս հրաժարվեցան միանալ արքանցիների հետ և ՀերՆօգորիայի դէմ պատերազմել։ Ամենքը հաստատում են, որ իշխանից բարերարված լեռնական քրիստոնեաները եթէ չեն օգնի ՀերՆօգորիացիներին գոնէ նրանց դէմ չեն պատերազմի և անտարբեր կը մնան։

«Daily News» լրագրին Բաղուզայից գրում են հետևեալը։ Դուլցինիոյի հարցը կարելի էր հեշտութեամբ վճռել, եթէ ՀերՆօգորիական իշխանը օգուտ քաղեր թիւրքաց կառավարութեան առաջարկութենից և Դուլցինիոյի փոխարէն գրաւական վարձատրութիւն ստանար։ Ամենքին յայտնի է, որ ՀերՆօգորիացիները առանձին ցանկութիւն չունեն երկրորդ նաւահանգիստ ձեռք բերելու համար։ Մինչև այժմ բացի ՀերՆօգորիական պահապան զորքերից ոչ ոք չէ բնակվել Անտիվարիի մէջ, թէպէտ նրանց առաջարկեցաւ տները և հողերը ձրիաբար վերցնել։ Մինչև անգամ Անտիվարիի նահանգապետը իր ընտանիքը թողեց Ցեանիեի մէջ։ Իսկապէս իշխան Նիկոլայ ձգտում է ձեռք բերել Դուլցինիոյի նաւահանգիստը և կամենում է ընտեացնել իր ժողովրդը Ծովյին և առևտրական ձեռնարկութիւններին, բայց մինչև այժմ նրա աշխատանքները ոչինչ հետևանք չեն ունեցել, չը նայելով, որ Անտիվարի ՀերՆօգորիացիների ձեռքին է։ Դրա պատճառն այն է, որ ՀերՆօգորիացիները իրանց ամբողջ պատմութեան ընթացքում միշտ չեն ունեցել Ծովյին զորքերի հետ ծանօթանալու համար։ Իշխանը և նրա բարեկամները օտար Ծովապետների հրահանգներին են սպասում, որոնք իրանց կողմից յայտնել են եւրոպական կառավարութիւններին զորքերի այժմեան դրութիւնը։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՆԻՒ-ԻՈՐԿ, 1 հոկտեմբերին։ Ինգլիսա և Օհայօ նահանգների մէջ ընտրութիւնների ժամանակ հանրապետական պատգամաւորները յաղթեցին։ «Herald» և «Tribune» լրագիրները այդ հանգամանքը գրաւական են համարում, որ նախագահի ընտրութեան ժամանակ հանրապետականները կը յաղթեն։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 30 սեպտեմբերին։ Այս գիշեր սուլթանը ստորագրեց իրադ, որով հրամայում է Դուլցինիո յանձնել ՀերՆօգորիացին խաղաղ ճանապարհով։ ՀերՆօգորիայի հետ գաշնագրութիւն կը կապվի բնակիչների հիմնարկութիւնները և կրօնը պահպանելու համար։ Իրադէն հաղորդված է դեսպաններին։ Բ. Դուռը հաղորդեց դեսպաններին, որ հրահանգներ կը տայ Դուլցինիոն ՀերՆօգորիացիներին յանձնելու մասին։

ՑԵՏԻՆԻԵ, 30 սեպտեմբերին։ Բ. Դուռը հաղորդեց ՀերՆօգորիային, որ այս շաբաթ Դուլցինիոն կը յանձնեն։ ՀերՆօգորիացիների մեծ մասը հեռանում է սահմաններից հունձը հաւաքելու համար։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 1 հոկտեմբերին։ Պետական բանկի 5% տոմակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 25 կ., երկրորդ 92 ր., երրորդ 93 ր. 25 կ., չորրորդ 92 ր. 25 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմակը արժէ 215 ր. 5 կ., երկրորդ 209 ր. 5 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմակը արժէ 90 ր. 50 կ., երկրորդ 90 ր. 62 կ., երրորդ 90 ր. 37 կ., ոսկի 8 ր. 25 կ։ Ռուսաց 1 բուլ. Լոնդօնի վրա արժէ $23^{15}/_{16}$ պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 205 մարկ, Փարիզի վրա 255 ֆրանկ։ Տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ